

מבוא לספר יצירה

בידוע כי „ספר יצירה” — החיבור המרצה בלשון מסתורין על מעשה בראשית ול”ב נתיבות החכמה — הוא ספר קדמון מאד. הוא נזכר בשם זה בגמרא סנהדרין דף סה, ב, ובדף סז, ב, הוא מכונה בשם „הלכות יצירה”¹. והנה אף שלא נודע בבירור אם „ספר יצירה” זה הנזכר בתלמוד הוא אותו ספר הנמצא היום בידינו, מכל מקום העובדא שהמדרש² מביא ענינים שנמצאים ב„ספר יצירה” שלנו יש בה כדי לסייע לצד החיוב³.

מזמן הגאונים שהחלו לפרש ספר קדמון זה נתרבו הפירושים עליו, והרבה מגדולי החוקרים והמקובלים התאמצו לרדת לעמקי סודותיו ולפענח את תעלומותיו⁴.

אף רבינו הרמב”ן ז”ל נגש אל הקודש הזה ושאל דברים מ„ספר יצירה”, שכן הוא מזכירו בפירושו לתורה⁵, ובדרשתו לחתונה⁶. ואולם במה שנוגע לפירוש הרמב”ן על „ספר יצירה” אי אפשר להתעלם מן הקשיים שההנחה הזאת מעוררת, ומהם יש לציין ביחוד הנקודות הללו: עדיין להכרעה היא צריכה השאלה היסודית אם הרמב”ן בכלל כתב פירוש כזה, שהרי בכתביו הנודעים אין אף רמז קל לפירוש זה, ומכאן תסתעף השאלה השניה: אם אמנם כתב פירוש לספר זה, מהו הפירוש האמיתי שלו? באשר כיום יש בידינו שני פירושים המתייחסים להרמב”ן: א) הפירוש הנדפס (הופיע בפעם הראשונה במנטובה שנת שכב, ואח”כ בהוצאות שונות); ב) פירוש חדש יצא לאור בפעם הראשונה מכ”י שונים ע”י גרשם שלום (נדפס ב„קרית ספר” שנה ו, עמ’ תא—תי, תשרי תר”ץ, ירושלים). א. הקושי העיקרי שבבעיה זו הוא שמענוותו הגדולה של הרמב”ן לא מצינו לו בכתביו שום ציון או רמז לספריו האחרים (עמדתי על הנקודה במבוא לפירוש הרמב”ן על התורה), ובכן אין לנו שום סיוע מדבריו בנידון זה, כך שכל ידיעותינו שאובות ממקורות-חוץ. ב. ולא עוד אלא שאם נבוא לדון מן המבואר בכתבי הרמב”ן אל הסתום, מסתבר שהרמב”ן לא כתב בכלל פירוש כזה, שהרי בפירושו על התורה, וכן בביאורו לאיוב ובדרשתו על קהלת, הוא זהיר מאד ליגע רק בקצה מטהו בעניני הקבלה, ורוב מאמריו סתומים כדברי הספר החתום, ואילו בפירוש זה המיוחס לו מצינו שהמפרש יושב בראש מרומים ומדבר בדברים שהן כבשוננו של עולם בדרכים נכוחים למבין. נראה איפה לדון שיד אחר בפירוש זה.

ג. אם נבוא לקבל עדויות של הדורות הסמוכים לרמב”ן, עלינו להודות שאמנם אין בידינו לא קבלה ודאית המעמידה את הרמב”ן כמחברו של הפירוש לספר היצירה, וגם לא סיוע מכריע לאמתת נוסחו האחד של הפירוש כנגד הנוסח השני המיוחס לו.

4 עיין ב„רב פעלים” עמ’ סו, הערה א. וע”ע „ספר יצירה” עם פירוש הרב הקדמון אבוסאהל דונש בן תמים, לונדון, תרסב. ויש לציין את דברי החיד”א (ב„מערכת ספרים” השגות הראב”ד) ש„הרמב”ן זכה לגלוי אליהו הנביא זכור לטוב”.
5 עיין מפתח ספרים, יצירה. 6 עיין כתבי רמב”ן כרך א, במבוא לדרשה לחתונה וגם בהערות

1 השם הלכה נופל גם על ענייני מחקר כגון: הלכות רופאין (ירושלמי יבמות ו, ט). 2 במ”ר פ’ נשא פי”ד, כד: כף אחת עשרה זהב (במדבר ז, לח). כנגד עשר ספירות בלימה. 3 עיין ב„רב פעלים” לר’ אברהם בן הגר”א, עמ’ סז, שאנו אין בידינו ספר היצירה השלם, כי מצינו שהראשונים היו להם נוסחאות שאין בספרנו.

כי צד ?

לא קבלה ודאית על מציאות הפירוש — מפני עדותו של ר' יצחק דמן עכו, שמכל המקובלים היה הוא הכי קרוב לרבינו, והוא כותב: „ראיתי בפירוש ספר יצירה שאומרים עליו שהוא פרישת הרמב״ן ז״ל”⁷.

גם הרב המקובל רבי משה קורדובירו בחיבורו „פרדס רמונים” שער א' סוף פ״ד מסתפק אם פירוש יצירה חיברו הרמב״ן, אך כנגדם אנו מוצאים בפירוש אבוסאולה על פירוש הרמב״ן לתורה ריש פרשת ויחי, שכותב: וקרא הנביא תחלה האלהים המוזכר בפרשת בראשית והוא השם הראשון של י״ג מדות המוזכרות בפ' כי תשא אשר לפניו הגדולה והגבורה והוא ראש הבנין ותחלת הענין כמוזכר בפ' הרמב״ן ז״ל בספר יצירה...” ובאמת קרוב ללשון זה נמצא בלשון פירוש זה פרק א סוף משנה ד.

לא הכרעה ברורה כנגד הפירוש הנדפס — שהרי הוא קרוב בסגנונו יותר לרמזי הרמב״ן בסודות התורה בשאר כתביו. וגם ר' מאיר בן גבאי מביא הפירוש הזה. ומאידך לא הכרעה חד משמעית כנגד הפירוש החדש — שהרי מקובלים מוכירים ענינים הנמצאים בפירוש זה.

ד. לכן נראה כי עיקרו של הפירוש אינו אלא מתורת בעל פה, שתלמידי הרמב״ן שמעו ממנו בביאורי „ספר יצירה”. בלי ספק היו כאן מסורות מרובות שנמסרו מפה לפה, ויש שנתנו את דעתם לאסוף אותם ולקבעם כחטיבה בפני עצמה.

אלא שאם נבוא להניח ולקיים את ההשערה שהרמב״ן הוא שכתב הפירוש ל„ספר יצירה”, יש לתת דין בכורה לפירוש הנדפס שהוא הוא של רבינו. וידיים מוכיחות להנחה זו: הפירוש הנדפס — אע״פ שהוא משתרע על שלשה פרקים — תופס לשון קצרה, קרוב לסגנון הרמזים של רבינו בפירושו לתורה, מה שאין כן הפירוש החדש שאע״פ שהוא רק על הפרק הראשון של „ספר יצירה”, מצטיין הוא באריכות לשון, שאינה רגילה אצל רבינו כשהוא עוסק בסתרי תורה⁸.

ועוד ראיה חותכת מבפנים: בפירוש החדש מזכיר המפרש ענין צמצום כגורם חשוב בסוד הבריאה. וזה לשונו (משנה א, ד״ה חכמה): „חכמה היא סוף מה שאדם יכול להשכיל במחשבה, ומסורת הענין ברמז כ' כתר עליון ית' מלא יותר ממה שהלב יוכל להרהר כבודו, צמצם עצם הכבוד כשעור פני הפרוכת וכבין שני הכרובים שהוא טפח ונמצא חשך על פני הכל...”. והנה לעניות דעתי, אילו היה סוד הצמצום מכלל תורת הנסתר של רבינו הרמב״ן, אי אפשר שלא היה רומז אליו ברמז כלשהו בביאורו לתורה כאשר כתב את הרמזים „על דרך האמת”. לפיכך נראה לי להעדיף את ההנחה שהפירוש הנדפס הוא עיקר, באשר הוא הולם יותר הלך דעותיו של רבינו בחיבוריו האחרים.

הפירוש הקצר, ופירוש הנדפס הפירוש הארוך. ואני תמה: האם בכמות אנו עוסקים? אמת, שהפירוש הנדפס הוא על שלשה פרקים והפירוש החדש הוא רק על פרק הראשון, ברם בתוכן המאמרים שיש לפנינו, הפירוש החדש הוא המאריך יותר בענינים נסתרים, בניגוד לפירוש הנדפס שסגנונו הוא דרך הקיצור.

7 בהקדמה לספרו מאירת עינים” (הנמצא בכ״י הסמינאר בניו יורק וג. שלום מביאו בעמ' שצג ב„קריית ספר”, שנה ו').
8 יושה הקורא הפירוש למשנה א — או איזה משנה שהיא (מלבד משנה ה) — בפרק א, ומיד יווכח באריכות שבפירוש החדש. — ואגב, פליאה היא בעיני על שהחכם שלום קורא לפירוש החדש

פירוש לספר יצירה

פרק א

משנה א: בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה חקק י"ה י"י צבאות אלהי ישראל אלהים חיים ומלך עולם א"ל שד"י רחום וחנון רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו וברא את עולמו בשלשה ספרים בספר וספר וספור.

בשלשים ושתים וכו'. פירוש בב' רמז אין סוף כי בכח אין סוף מציאות רום מעלה שממנה אצילות החכמה ומן החכמה ל"ב נתיבות נעלמות. ולפי שהן נמשכות בחכמה מרום מעלה מאין סוף נקראים פליאות, מלשון כי יפלא, דמתרגמינן ארי יתכסי. ולפי שיש הפרש בין נתיב לנתיב נקראים כמו כן פלאות, שהוא מלשון כי יפליא לנדור, שהוא מלשון הפרשה. וכל נתיב ונתיב ימשוך מן החכמה עד שהוא מגיע להראות כל נתיב ונתיב בבינה, כמא דאת אמר ומשך חכמה מפנינים. חקק וכו'. כח עלת העלות אין סוף שממנו הכתר העליון רום מעלה והחכמה חקק והמציא כח סבה שנקראת יו"ד ה"א שהוא בכח הויות, ומכח בינה המציא כל הבנין שהוא נקרא דעת. בשלשה ספרים. בשלשה שמות הנקראים מהותו של שם שהם כלולים בו. בספר וספור וספור. שלש אותיות של שם יו"ד ה"א וא"ו שהכל כלול בו עד אין סוף מתיחד מאמצעות המהות שהוא אין סוף. ורמז לשלשתם כי ביה י"י צור עולמים, ביה שלשים ושתים כשתהפך שתי אותיות של י"ה.

משנה ב: עשר ספירות בלי מה ועשרים ושתים אותיות יסוד שלש אמות ושבע כפולות שתיים עשרה פשוטות.

עשר ספירות. פירוש שלשים ושתים נתיבות שהם ט"ז לעליונים וט"ז לתחתונים נכללות בעשר, ונקראו ספירות שהם כח לכל הנגדר בגדר עשר. בלי מה. לפי שהם פתח אין סוף שאין לאל חקר אין לו מהות והוא בלימה נקראות בלימה. ועשרים ושתים וכו'. פירוש יש בכלל העשר כ"ב הנחלקים לג' חלקים שהם שלש אמות, שבע כפולות, וי"ב פשוטות, ועל דרך ל"ב נתיבות כ"ב אותיות והכל נכלל בעשר.

משנה ג: עשר ספירות בלימה מספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוונת באמצע כמלת הלשון וכמלת מעור.

ראשונה הזכיר שהכל בחכמה, שנית הזכיר שהכל בבינה, שלישית הזכיר שהכל בדעת בדבר הנראה לעין, וזה שאמר מספר יו"ד אצבעות, כדאמר אתה הראית לדעת, וכתוב מבשרי אחזה אלו"ה. וברית יחיד. הלשון דוגמת עשר והוא המכריע בין עשר אצבעות הידים, ובו כלולים כ"ב אותיות ויש בו כח עשר אצבעות, וזהו שאמר שהברית

מכוון בלשון, וזהו שאמר כמלת לשון וכמלת המעור שיש בו אות ברית קודש, ומכריע בין עשר אצבעות הרגלים ומוליד תולדה שהיא מצטיירת בעשרים (ושתיים) אותיות, ע"כ יש לך להתבונן מן הגלוי על הנסתר.

משנה ד: עשר ספירות בלימה עשר ולא תשע, עשר ולא אחת עשרה, הבן בחכמה וחכם בבינה, בחון בהם וחקור מהם והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו.

עשר ולא תשע. אחר שפירש מהם מספר עשר אצבעות חזר ופירש שאע"פ שיש בנבראים אדם שהוא בפחות מעשר ויתר על עשר, כמא דאת אמר אצבעות ידיו ואצבעות רגליו שש ושש, ואעפ"כ אין עיקרם אלא עשר לא פחות ולא יותר. עשר ולא תשע, לפי שהתשע כח העצם שיש בו אורך ורוחב ועובי שהם תשע, אמר ולא תשע, כי צריך אתה לחשוב גדר המקום המתייחד עמהם, ועל כן הם עשר, כי אין להפריד החכמה מן הכתר עליון כשתמנה מלמטה למעלה, וכשתמנה מלמעלה למטה אין להפריד צדק מן הבנין, כי בין מלמטה למעלה ומלמעלה למטה הם עשר. ולא אחד עשר. שלא תמנה אין סוף בספירה שאינו נכלל בספור אע"פ שרום מעלה אינו מושג אנו מונים בכל הספירות שהוא שאע"פ שאינו מושג כח המציאות יש בו ולזה הוא שוה להם. הבן בחכמה. פירוש במשניות ראשונות הזכיר חכמה ובינה ודעת, וכאן הזכיר שאין לפחות ולא להוסיף על עשר לא בחכמה ולא בבינה ולא בדעת, ולכך אמר הבן בחכמה, פירוש כח עשר של בינה שהוא בחכמה המשך אותו המשך מרום מעלה בחכמה כדי שימשך ממנה אל הבינה. וחכם בבינה. אותו המשך הנמשך בחכמה כשימשך בבינה תן לו כח חכמה כדי ליחד זה בזה וזה בזה. ולכך לא אמר בלשונו הבן בבינה וחכם בחכמה כדי שלא להפריד ביניהם. בחון בהם. פירוש בחכמה ובבינה ובמשך הנמשך מהם. וחקור מהם. פירוש מן הגדולה והגבורה ומן הבנין שהוא נקרא דעת שהוא בנוי מהם. והעמד דבר על בוריו. פירוש דבר צדק, ולפי שהוא סוף העמד הסוף ותקשרנו בתחילתו שהוא נקרא בוריו, ולכך נאמר בוריו, וכל שאר הדברים נקרא בוריו לפי שמהם כחו. ולשון בוריו משענתו, רמז לצדיק יסוד עולם. והשב יוצר על מכונו. פירוש תן לרחמים כח תשובה על מכונו זהו נצח והוד, וכל כח המכינו על כנו קרוי כן.

משנה ה: עשר ספירות בלי מה מדתן עשר שאין להם סוף עומק ראשית ועומק אחרית עומק טוב ועומק רע עומק רום ועומק תחת עומק מזרח ועומק מערב עומק צפון ועומק דרום אדון יחיד אל מלך נאמן מושל בכולם ממעון קדשו ועד עדי עד.

במשנה זו הזכיר שהכל מאין סוף, ואע"פ שהדברים יש להם שיעור ומדה והם עשר, אותה מדה שיש להם אין לה סוף, כי המוטבע מן המורגש והמורגש מן המושכל מרום הנעלם והנעלם אין לו סוף, אם כן אפילו המורגש והמושכל והמוטבע אין לו סוף, ולכך נעשו המדות ההם כדי להתבונן בהם באין סוף. עומק וכו'. עשרה עומקים מזכיר כאן, כדכתיב עמוק עמוק מי ימצאנו, וכל העמקים שוים בהשוואה אחת אע"פ שהם מתפרשים כל אחד ואחד לדרכו, כולן שוים בסופן (זה) לעומק ראשית שהוא חכמה, וזה לעומק אחרית שהוא בינה, וזה לעומק טוב שהוא חסד, וזה לעומק רע שהוא פחד, וכנגד ארבעתן

ד' יסודות שהם נבראים מיושרים מהם. ואח"כ מזכיר עומק שש קצוות שאין לפחות מהם לכל דבר שיש לו קומה. עומק רום. כל עומק ועומק מכח רום מעלה. ואחר שהזכיר כחו בנסתר שזהו העומק הוצרך להזכיר הכח שיש לו בנראה, שהרי כל מדה ומדה הזכיר שיש לה כח בנראה (רום) הוא צד העליון שכתוב בו ראש דברך אמת, שהוא עליון בששה קצוות, והכח אשר הוא למטה הוא הנקרא תחת, כמא דאת אמרת התחת אלהים אנכי. מזרח. תפארת. מערב. יסוד. צפון ודרום. זהו נצח והוד. ואדון יחיד. אחר שהזכיר עשר גבולין בששה קצוות הזכיר כנגדן ו' שמות אלו, הם אדון המתואר באין סוף. נושל בכלום. בכח יחודו. ממעון קדשו. נקרא גדולה גבורה תפארת, כמא דאת אמרת מעונה אלהי קדם. ועד עדי עד. מתחלת הבנין ועד סופו שהוא צדק, ונקרא עד, כמא דאת אמרת שוכן עד.

משנה ו: עשר ספירות בלי מה צפייתן כמראה הבזק ותכליתן אין להן קץ ודברו בהן ברצוא ושוב ולמאמרו כסופה ירדופו ולפני כסאו הם משתחווים.

צפייתן. הצפייה שאדם צופה בהן. כמראה הבזק. מראה לא נאמר אלא כמראה, וכן וארא כעין, שאינו אלא דמיון להקרב הדבר לדעת החוקר. הבזק. כזה שהוא בזק גפת בכירה. ותכליתן. מה שנכלל בהן הבזק בזה שהוא אין קץ לתכליתן קץ כל דבר קצוב שיש לו מדה נאמר בו קץ, וכל דבר שאין לו מדה נאמר בו אין סוף. ודברו בהם ברצוא ושוב. פירוש המוטבע מתעלה בצפייתן להסתכל במורגש והמורגש במושכל והמושכל בנעלם, ובכל אחד ואחד מהם הקו האמצעי קרוי דברו שהוא אמצעי בהם, והוא מתעלה לקבל משך החסד הרצון במהירות יתירה ברצוא ושוב. ולמאמרו. פירוש המקבלים מצדק העטרה כמו כן כסופה ירדופו. ולפני כסאו הם משתחווים. החיצון אל הפנים. פירוש אחר, צפייתן הצפיה הוא הכח הנמשך מלמעלה למטה, ואותו כח נקרא צפייה שזו צופה בזו כדי לקבל דברו, ואותו כח הנמשך מן הדבר אל המאמר הוא נמשל לסופה, כלומר שהדברים ממשיכים הכח אל המאמר במהירות יתירה והדבר והמאמר לפני כסאו, פירוש לאין סוף, הם משתחווים.

משנה ז: עשר ספירות בלי מה נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן כשלהבת קשורה בגחלת שאדון יחיד ואין לו שני ולפני אחד מה אתה סופר.

נעוץ. פירוש אע"פ שהדברים נחלקים בחכמה ובתבונה ובדעת אין הפרש ביניהם, שהסוף קשור בתחלתו והתחלה בסוף והאמצע כלול מהן, וסימן לדבר שלהבת וגחלת וזיק, כמא דאת אמרת רשפיה רשפי אש שלהבת יה, כלומר שהכל מתיחד כלהב אש המתיחד בגוונין וכולן שוים בעיקר אחד. שאדון יחיד וכו'. שאדון בענין שככה לו שהוא רמו לאין סוף, אדון שם המיוחד, ולפי שהוא שוה לכל והכל מתאחד בהשוואתו נקרא אדון יחיד. ואין לו שני. אע"פ שממנו כח שניות אין לו שני שהכל שוה בו. ולפני אחד מה אתה סופר. יש הפרש בין אחד ויחיד ומיוחד, שם המתפרש כשהוא מתיחד לפעול בכח אחד נקרא מיוחד, וכשהוא מתחלק לפעול פעולתו כל חלק שממנו נקרא יחיד, וכשהוא בהשוואה אחת נקרא אחד. מה אתה סופר. לפי שהאחד וכח שלפניו השוואה גמורה אין מספר לפני אחד, שאין מספר אלא מאחד שיש בו אלהות.

משנה ח: עשר ספירות בלי מה בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר ואם רץ לבך שוב למקום שלכך נאמר והחיות רצוא ושוב, ועל דבר זה נכרת ברית.

בלום. פירוש כמו עדין לבלום, וכמו שאמרו אין דורשין וכו' ואף במה שהורשית להתבונן אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, משום שנאמר כבוד אלהים הסתר דבר, וכמו שאמרו כל שלא חס על כבוד קונו וכו'. ולבך מלהרהר. שלא לדמות הנסתר לגלוי. ואם רץ לבך. כדי לדמות. שוב למקום. לדבר המושג שאתה רשאי להרהר בו. ועל דבר זה נכרת ברית. ולכך נגלה הדבר כדי שיהא כח להסתכל לדבר בו ולהרהר ולא במופלא ממנו, כי מכח הדבר שהוא נקרא ברית שהוא מיוחד התמורות בכח אחד יכול להכיר שאין הנסתר אלא האחדות גמורה.

משנה ט: עשר ספירות בלימה, אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבור וזהו רוח הקדש.

עד עתה דברנו במספרן במדתן בצפייתן ביחודן ובהעלמתן, עתה נפרש מה הן. אחת רוח. לא הזכיר רום מעלה עד חמש להודיע שאין התחלת ישות אלא מחכמה שהוא נקרא אחת וכח רום נמשך בה מדבר לדבר עד שהוא מגיע להיות מספר חמש. רוח. היא חכמה, כדכתיב רוח אלהים, והיא נקראת חיים, כדכתיב והחכמה תחיה בעליה. ולפי שהכל מכח חכמה, כדכתיב כולם בחכמה עשית, הזכיר כאן ואמר ברוך ומבורך שמו של חי העולמים. ברוך מכח רום, ומבורך מכח צדק, שמו, לפי ששם תשומות הברכה והחיים יקרא חי העולמים שהוא חי ויש בו להחיות העולמים והדברים העליונים שהם מכח העולם נקרא עולמים. קול רוח ודבור. אחר שהזכיר שהספירה הראשונה נקרא רוח אמר שאותו רוח יש בו שלשה קולות, הרוח שהוא נקרא קול, ואמצעיתו שהוא מרחיב והולך נקרא רוח, וחתוך חלקיו שהוא מתחלק באותיות נקרא דבור, ואפילו הקול ואפילו הדבור נקרא רוח כמו שהוא מפרש, וזהו רוח הקדש שהקדש הוא הכח של רום המזדמן לקבל מאין סוף וממנו הרוח שהוא נקרא רוח הקדש שממנו אותיות הקדש ולשון הקדש.

משנה י: שתיים רוח מרוח חקק וחצב בה עשרים ושתיים אותיות יסוד שלש אמות ושבע כפולות ושתיים עשרה פשוטות ורוח אחת מהן.

רוח מרוח. פירוש כאשר נאצל ריח מריח ונר מנר כן נאצל רוח מרוח ויש רוח שאינו נתפש ויש רוח נתפש והנתפש בשאינו נתפש, והגם בא מן הדק ממנו. חקק וחצב בה. רוח ראשון שהוא דק ואין בו כי אם רשימה דקה והנתפש יש לומר בו חקיקה, ולפי גסותו יש לומר בו חציבה שהוא חוצב ומחלק חלקי הרוח, ובמה באותיותיו. עשרים ושתיים אותיות. כנגד עשר אצבעות ידים ורגלים ושני מכריעים. יסוד. יסוד הבנין הבנוי מהם אע"פ שהבנין בגלגול אותיות שהוא עולה לר"א שערים אין עיקרן אלא אלו. שלש אמות. הם בינה חסד ופחד והכל מתאחד, ולפי שהאחד יש ממנו כח שלא נחלקו האמות לשלש שהשלישי מכריע להודיע שאין השנים אלא כח אחד ובהכפל השלש הם שש והאחד מכריע והם שבע. שבע כפולות. הג' בכלל הז' שיש באויר כח מים ואש, ויש במים כח אויר ואש, ויש באש כח

מים ואויר, ולפי שיש בהם כח כפול נכללו בשבע כפולות. ושתיים עשרה פשוטות. כלומר כח כולם בכח בינה, ולא תאמר שהם דבר חלוק מן הבינה אלא הם הבינה. ורוח אחת מהן. כשי"ן של תפילין שהאות בולטת מן (העור) ואינה אלא (עור).

משנה יא: שלש מים מרוח חקק וחצב בהן תהו ובהו רפש וטיט חקקן כמין ערוגה הציבון כמין חומה סככם כמין מעזיבה.

מים מרוח. פירוש כל כח וכח הראוי להתפשט מדבר לדבר הוא בכח רוח מעלה, ומשם מתפשט לכח שני, ומה שנקרא בכח ראשון נתיבות נקרא בכח שני ספירות, ובכח שלישי אותיות, ובאותן האותיות חצב בהן תהו, שזהו כח ההויות שאין בהן רשימה, ובהו, כח ההויות שיש בהן רשימה. רפש וטיט. עכירות המים קרוי רפש ועביו קרוי טיט, וכל זה נמשך במים מכח הרוח. חקקן כמין ערוגה. חקק התהו והבהו כמין ערוגה. כלומר חקק בהן נתיבות כמין ערוגה שהמים מתפשטין בה. הציבון. לרפש וטיט ולאותיות כמין חומה. ערוגה וחומה ומעזיבה. האחת מקבלת, וזה מגין, וזה סוכך, וכן האותיות, יש מהן מקבלות יש מהן מתקבלות ויש מהן זקופות כמין חומה.

משנה יב: ארבע אש ממים חקק וחצב בה כסא הכבוד שרפים ואופנים וחיות הקודש ומלאכי השרת ומשלשתן יסד מעונו, שנאמר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לווהט.

ארבע אש ממים. פירוש כח הגבורה הנמשך מן החסד נמשל לאש שהוא ממים, ומכח האש חצב הכסא הכבוד ושאר הבנין. ומשלשתן. מרוח ומים ואש. יסד מעונו. פירוש הבנין וכל הרקיעים.

משנה יג: חמש שלש אותיות מן הפשוטות חתם רום ברר שלש וקבען בשמו הגדול יה"ו, וחתם בהם שש קצוות ופנה למעלה וחתמו ביה"ו. שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה. שבע חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בהי"ו. שמנה חתם מערב ופנה לאחוריו וחתמו בהו"י. תשע חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה. עשר חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בוה"י.

רום. ביו"ד חתם בכח אותיות של אמ"ש ואחר שחתם ביו"ד כח שלש חזר וקבע כל אות ואות מהם באות מן השם שהוא נקרא שמו הגדול. ופנה למעלה. פירוש לרום מעלה שהוא צד העליון משש קצוות וחתמו ביו"ד ה"א וא"ו כלומר בחכמה ובתבונה ובדעת, ואותיות הללו כנגדן כח אמ"ש והן נקראין טבעות. שש חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה. פירוש תחת צדק שהוא חתם בחכמה בדעת ובינה, וכנגדם כח אש"מ. שביעית חתם מזרח ופנה לפניו וחתם בהי"ו. מזרח זהו תפארת שהוא חתום בבינה בחכמה ובדעת, וכנגדן מא"ש. שמינית חתם מערב ופנה לאחוריו וחתמו בהו"י. מערב זהו יסוד שהוא חתם בבינה ובדעת ובחכמה, וכנגדו מש"א. תשיעית חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה. דרום זהו נצח שהוא חתם בדעת חכמה ובינה, וכנגדם שא"מ. עשירית חתם צפון ופנה לשמאל וחתמו בוה"י. צפון זהו הוד שהוא בדעת בבינה ובחכמה, וכנגדן שמ"א.

משנה יד: אלו עשר ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים ורוח מרוח ומים מרוח ואש ממים ורום מעלה ותחת מזרח ומערב וצפון ודרום.

לא חזר לפרש משנה זו אלא כדי להודיע ששש קצוות הם עיקר הבנין שהוא בנוי מכח ארבע אותיות שהזכיר תחלה שהם באותיות. והאותיות שהזכיר אינם אלא חותמות שהקצוות חתומים בהם ובם כ"ב אותיות מתפשטות בכל דבר ודבר מג' לד' ומד' לה' וכן עד עשר, וכן כל דבר שהוא בכח ראשון אינו צריך לפרש שממנו הוא מתפשט עד עשר.

פרק ב

משנה א: עשרים ושתים אותיות יסוד שלש אמות שבע כפולות ושתים עשרה פשוטות. שלש אמות אמ"ש יסודן כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתיים.

לא הזכיר אבות עד פרק אחרון שהוא מזכיר שלשה אבות ותולדותיהן ושבע כפולות בדבור ובתמורה ושתים עשרה פשוטות שאין בהם כפל בתמורה. אמ"ש. אוי"ר מי"ם א"ש. יסודן. לפי שאין קודם אלא דבר נעלם לא הזכיר יסוד אלא לכח היוצא מהן שהן מיוסדות בו שהאדם מכיר בו שיש בהן כח ליסוד. כף זכות כף חובה. זכות, חסד. חובה, גבורה. ולשון כף כמשמעו כדרז"ל אשרי מי שמכריע עצמו לכף זכות, כענין שכתוב הן על כפים חקותיך, על כפים כסה אור. ולשון חק מכריע בינתיים. בין כף זכות לכף חובה.

משנה ב: עשרים ושתים אותיות חקקן חצבן שקלן והמירן צרפן וצר בהם נפש כל היצור ונפש כל העתיד לצור.

חקקן. כל אות ואות שבה חקק. וחצבן. שהוא חוצב להפריד זו מזו. שקלן. כדכתיב לעשות לרוח משקל, שקל חלקי הרוח. והמירן. זו בזו, כמו שאמר זכר באמ"ש ונקבה באש"ם. צרפן. זיווגם אות עם אות. וצר בהם ציור נפש כל היצור. רוחות ונשמות שהן בעולם. העתיד לצור. העתידות להצטייר ולהתחדש.

משנה ג: עשרים ושתים אותיות יסוד חקוקות בקול חצובות ברוח קבועות בפה בחמשה מקומות אחה"א בומ"ף גיכ"ק דטלג"ת זסר"ף.

בקול. דקות הרוח האמצעי והאות חצב בו. והפה הוא הנקרא דבור, והאותיות קבועות בו בחמשה: בגרון ובשפה ובחך ובלשון ובשיניים. והקול והרוח והדבור שהאותיות חקוקות וחצובות וקבועות בו נקרא רוח הקדש.

**משנה ד: עשרים ושתים אותיות יסוד קבועות בגלגל ברל"א
שערים וחוזר הגלגל פנים ואחור, וזהו סימן לדבר אין בטובה
למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע.**

בגלגל. בנין האותיות שהוא מתגלגל קרוי גלגל. ברל"א שערים. מספר האלפ"א בית"א
תס"ב לפי שאין שער פחות מב' והם רל"א שערים, כי בהצטרף אל"ף עם כל אחת
ואחת הם כ"ג, וכ"ג פעמים כ"ג יהיו שבע מאות וששים, ובשוב הסוף לתחלתו הם ארבע
מאות וששים ושנים. פנים ואחור. פנים זה רחמים, אחור זה הדין. וסימן לדבר. סימן
זה לכל הנבראים מעילוי לגריעות ומגריעות לעילוי, כדי להשוות מדותיהן בדרך האחדות
שהן עיקר השוואתן. ענג ונגע. הן הן האותיות, ואותיות אלו סימן לשאר האותיות שהן
מתגלגלות על דרך זה.

**משנה ה: כיצד שקלן והמירן אל"ף עם כלם וכלם עם אל"ף,
בי"ת עם כלם וכלם עם בי"ת וחוזרת חלילה, נמצא כל היצור
וכל הדבור יוצא בשם אחד**

כיצד שקלן. זו כנגד זו, ראשונה עשרים ושתים אותיות, שניה אחד עשר וכן כולם, וכשהוא
מדלג אות מצד ימין מדלג כנגדה משמאל. כיצד המירן, אותיות שהן כסדרן לבנות,
שלא כסדרן לסתור. כל היצור. כל מי שיש לו צורה אע"פ שאין לו דבור. וכל הדבור.
למי שיש לו דבור וכל מה שהאדם יכול להוציא בדבור נצטייר באותיות. יוצא בשם אחד.
הם רל"א שערים שהשם מתגלגל בהם והן בשם, ונקראו שם אחד.

**משנה ו: יצר מתהו ממש ועשה אינו ישנו וחצב עמודים גדולים
מאזיר שאינו נתפש וזה סימן צופה וממיר עושה כל היצור
ואת כל הדברים שם אחד, וסימן לדבר עשרים ושתים (מניינים)
[חפצים] בגוף אחד.**

יצר מתהו. עומק התשובה צייר ממנו צורות של ממש. ועשה אינו ישנו. ואחר שצייר
הביאם למעשה ניכר ונראה שמה שהיה אינו שלא היה בו ממש עשה ממנו ישנו.
וחצב עמודים. דברים עליונים שהכל עומד ונסמך בהם. וקראם עמודים גדולים שהם מכח
הגדולה מאזיר שהיא פנימיות קול ורוח ודבור. שאינו נתפש. יש באדם אזיר שאינו נתפש
כמו חבית סתומה ואדם בתוכה שאינו יכול להכניס בו רוח ורוחו יוצא משם. צופה.
מראשית עד אחרית מי ראוי להיות ראש ומי ראוי להיות סוף. וממיר. זה שהיה ראש
להיות סוף, וזה שהיה סוף להיות ראש, כדי להשוות רם ושפל ובינוני. עושה את כל
היצור. ובדרך זה גומר המעשים הטבעיים והצוריים והמורגשים וכל הדברים השפלים. שם
אחד. שאין כח המוטבע אלא מן המורגש, ואין כח המורגש אלא מן המושכל, והכל עיקר
אחד. שם אחד. בשם אחד אינו אומר אלא שם אחד, בעת שהזכיר התחלת ברייתן הזכיר
שהיה בשם אחד, וכשמזכיר תמורתם הזכיר שם אחד, ופירוש שם כמא דאת אמרת הנה שם
ה' בא ממרחק. וסימן לדבר עשרים וכו'. סימן לדבר שהאחד יסוד רבים ואין הדברים
חוץ מן האחד. עשרים ושתים. פירוש עשרים אצבעות ידים ורגלים והלשון והמעור
המכריעים שהם גוף אחד. ואמר לשון חפצים כדי לכלול המוטבע והמורגש במלת חפץ שהוא
שה להם, ולפיכך כשהאחד לוקה כולן לוקין.

פרק ג

משנה א: שלש אמות אמ"ש יסודן כף חובה וכף זכות ולשון חק מכריע בינתיים.

אל"ף חק. פירוש כתר עליון כשהתפארת הנקרא חוק מתעלה עד כתר עליון הנקרא אל"ף הוא הנקרא אל"ף חוק, וכשאינו מתעלה התפארת למעלה נקרא לשון חוק והוא אמצעי ומכריע ימין ושמאל ובינתיים. ושלש אמות. נקראו אמות מפני שהם יסוד לכל זכות ולכל חובה ולכל הכרע.

משנה ב: שלש אמות אמ"ש סוד גדול מופלא ומכוסה וחתום בשש טבעות וממנו יוצאים אש ומים מתחלקים זכר ונקבה. שלש אמות אמ"ש יסודן ומהן נולדו אבות שמהם נברא הכל.

סוד גדול. מכת הגדולה. מופלא. שהוא מכת התשובה ומתעלה עד כתר עליון. ומכוסה. בכח גבורה. וחתום בשש טבעות. ששה קצוות שהן ששה חותמות בשלש אותיות של שם שבהם אותיות אמ"ש כמו שפירשנו בענין חתם רום ביו"ה ושלש אמות וקבען בשמו הגדול. ושלש אלו של אמ"ש ושלש של שם נקראים שש טבעות שהכל חתום בהם כאדם החותם בחותם של טבעת. וממנו. מן היסוד הנזכר. ומתחלקים. פירוש מתחלקים לחלקים שמפרש והולך. זכר. באמ"ש, ונקבה, באש"ם. ויש לומר סוד גדול זה יסוד. שלש אמות אמ"ש. מ"ם דוממת, שי"ן שורקת בקול להב אש, ואל"ף חוק (אוויר) שהוא תפארת שהוא כלול מהם. שלש אמות אמ"ש ומהן נבראו שלשה אבות שמהם נבראו הכל. פירוש שכחות הנאצלות אבות לכח הנפרד שהם בעולם השפל, לכך (אמר) נבראו, לשון בריאה ולא אצילות.

משנה ג: שלש אמות אמ"ש בעולם אויר מים אש, שמים נבראו תחלה מאש וארץ נבראת ממים והאוויר מכריע בין האש ובין המים.

שלש אמות וכי' וארץ ממים. פירוש מעכירות המים נעשה שלג, והשלג חזר להיות ארץ, כמא דאת אמרת כי לשלג יאמר הוא ארץ. והרוח מכריע בין האש והמים, וממנו נברא האוויר שהוא בעולם, המזלות שהם שבעה כוכבי לכת ושנים עשר מזלות.

משנה ד: שלש אמות אמ"ש בשנה אש ומים ורוח. חום נברא מאש, קור ממים, ורויה מרוח מכריע בינתיים. שלש אמות אמ"ש בנפש אש ומים ורוח, ראש נברא מאש ובטן נברא ממים וגויה נברא מרוח מכריע בינתיים.

בשנה יש בה קור וחום ורויה שהן שלש ושבעת ימי בראשית שהן שבע, וי"ב חדשים שבשנה כנגד אמות וכפולות ופשוטות, ופירש לך שהכח נמשך מן האותיות לעולם ומן העולם לשנה ומן השנה אל הנפש. ועל דרך זה אמרו חכמי המחקר אור השכל נאצל על הגלגלים ומן הגלגלים אל הכוכבים ומן הכוכבים אל בני האדם. בנפש. זה הגוף כי

בהתחדש אור חדש במזלות ובהתחדש צמחי האדמה בשנה כן יתחדשו תולדות הנפש, כי בעלי חיים הנולדים בשנה זו אינם דומים לבעלי חיים של השנה אחרת, על כן אמרו אין מעשרין משנה זו על של חברתה. ולפי שהאש אחרון ומים ורוח למעלה, היא תחלה למטה, ועוד שאם היה הרוח למטה תחלה לא היה הנפש עומדת כי הרוח מנשאה, ויש בנפש אש ומים ורוח, וז' נקבי הראש וי"ב מנהיגים כנגד אמות וכפולות ופשוטות. וגויה מרוח. ראש הגויה והיא מרוח לדחות הטפה המצטיירת בכח הרוח.

משנה ה: שלש אמות אמ"ש חקקו וחצבן וצרפן וחתם בהן שלש אמות בעולם ושלש אמות בשנה ושלש אמות בנפש זכר ונקבה.

חקקו וכו'. חוזר לפרש בהן חקיקה וחציבה וזווגם ולהודיענו כי כולם בעולם וכולם בשנה וכולם בנפש זה בלא זה וזה עם זה.

משנה ו: המליך אות אל"ף ברוח וקשר לו כתר וצרפן זה עם זה וחתם בהן אויר בעולם ורויה בשנה וגויה בנפש זכר באמ"ש ונקבה באש"ם.

יש בנקבה מקום שבו צורת אמ"ש וצורת אש"ם, וכשהטיפה מתחממת באמ"ש הולד זכר, וכשהיא מתחממת באש"ם הולד נקבה, וכשנופלת בשניהם הוא אדרוגינוס. ולפעמים נעשה טומטום מתוך שבא עליה פעם שנית, וכשהן תואמים אם שניהם זכרים הטפה נחלקת לשנים באמ"ש, וכשהן נקבות באש"ם, ואם הם זכר ונקבה נחלקת באמ"ש ובאש"ם, ואע"פ שאמרו אשה מזרעת תחלה הולד זכר זה מפני שכח האחרון הבא ממנו מבטל הראשון.

משנה ז: המליך אות מ"ם במים וקשר לו כתר וצרפן זה עם זה וחתם בהן ארץ בעולם וקור בשנה ופרי בטן נפש זכר ונקבה זכר במא"ש ונקבה במש"א.

ארץ בעולם. שיש בו עפר זכר ואדמה נקבה. וקור בשנה. שיש בה פירות זכרים ונקבות הבאים על ידי הקור. ופרי בטן בנפש. התולדות שהיא בגוף האדם המוליד זכר ונקבה.

משנה ח: המליך אות שי"ן באש וקשר לו כתר וצרפן זה עם זה וחתם בהן שמים בעולם וחום בשנה וראש בנפש זכר ונקבה.

שמים בעולם. העליון שנברא מאש. וחום בשנה. כדכתיב ממגד תבואות שמש, שהפירות מתקיימים על ידי החום. וראש זכר ונקבה. נברא מאש.

(עד כאן פירוש הרמב"ן על ספר היצירה, ועל שלשה פרקים האחרונים לא מצאנו)